

րիներն անցան: Վերագյու յիշատակեցինք զԱ-
նակ՝ արշակունի իշխանն, որոն պարտական էր
Արքայի՝ Հայաստանի մէջ ունեցած յաջողու-
թիւնները: Բայց Անակ իւր մասնութեան պառու-
սիսի շվայելէր: վասն զի Հայաստանի պետու-
թիւնը ընդուելէն եւոքն ինքն ալ իւր կողմակից-
ներով ընդուեցաւ:

Խոչպէս խորովի ժամանակ, նշնուէս հոս
ալ սրախողիող սատակմանէն տայց մ'ազտե-
ցաւ: Կասպագովիի կեսարիս քաջըն տարօւե-
ցաւ եւ քրիստոնէից մէջ մեծցաւ: Ընակայ այս
շառակին էր Գրիգոր, որ յետոյ Հայոց վերա-
բեալին եւ Ցրդառայ՝ Հայոց վերաբեալ հեթանոս
եւ առաջնորդ քրիստոնէյց Մաքաւորին որպէս ճեզնովն
եղաւ: Հարկան հայ առաքեալոց չկրցաւ իւր պաշ-
տօնն պնդէկ դիւրութեամբ կատարել Ուգէս
զի իւր քարոզութեան արգելենքն նկարգրա-
կան ոճով ստորագրուին, աւանդութեանն սկսաւ
վկագրել, թէ՛ Գրիգոր 13 տարի խոր վիրապի
մը մէջ տառապեցաւ: Այսօրուան օրս իսկ Ե-
փրատայ Հովհնին մէկ նորվիրուսն կը ցուցուի:
Ցրդատ երկից ատեն Հովհնու եւ աշ-
խարհաբարին հետարանակի յարաբերեան
մէջ ըլլալուն ընականացեալ Հռոմեացի մը դար-
ձաւ, եւ օսար համարց ունեցողներուն ի մաս-
նարկի քրիստոնէից դէմ յետին ստորթանի ան-
գիտութեամբը Հռոմեական կյանքեաց համանման
հանդիսացաւ: Կոյն ատեն Տիմերիս գետին քով
բորբոքած էր վերընի Դիմկղաւիսանոսի անդութ
հալածանքը. քանինեկ մահուան մ'ազատելու
համար Հռոմեակի ծաղկահասակ իշխանուոն
օրիորդն Ատափնէն ի Հայաստան փախաւ, որ
Կոյն ժամանակ քրիստոնէից պատաստարանն էր:
Բայց պայ Հայաստանը Ցրդառայ հշխանութեան
չէր վերաբերեր, պայ Փոք Հայքն, եւ Կապա-
դովիեց Սեբաստիան (Սըվան) էր: Հոփիփիմէ
անգուշութեամբ Աշոցշապաս պաւինեցաւ,
որ արքի կիրահաննէն հեռու չէր: Երբ թագաւորին
ալ դարձնելու փոք մ'ըրաւ, բռնւեցաւ եւ
իրեններով անգութեամբ քարիստեցաւ:

Թթ. Հիմնածեմի հիմնարկողին:

Այս Ցրդառայ քրիստոնէութեան հակա-
ռակ վերին գործն էր: Հռոմեացի Հոփիփիմէ
մահուանէն քիչ մ'ետքը՛ թագաւորը Գրիգորի
ձեռքոց գարձաւ եւ իւր բոլնոնդակ բանական
թօփրագ-Գալէի՛ քով մկրտուեցաւ: Ցրդառայ
որ իսկ լատինացեալ Ցրդառաւ անունն փոխեց եւ
հայ Ցրդատ Մեծ անուն առաւ, առաջն հիմնա-

կութիւնն Ս. Ցովչանու եկեղեցին էր, որ պյու-
սուան հէջքիլիսն է, ծիստինի եւ Քարարիլի-
սէի մէտուղը: Այս յիշատակաց արժանի հիմնար-
կութիւնն եղաւ: Գրիգորէ 306 մն, որ է ըսե՛ ճիշդ
էջմաննի շինութեան ժամանակը: Շինութեան
հրամանը Գրիգորին տրուեցաւ, որ պյուհիւնեւ
կրեւ առաջին հայրացատ զայն ժառանձեց: Յե-
տոյ Գրիգորին մեծ եռանդեամբն սկսաւ բրվան-
դակ հէժմանուական մէհեաններն որոնց ապահա-
նեալ զրագաշտութեան կը ծառայէին, կործանել
ու քանդել: Առուն Արամազդայ, Անահիայ (Ար-
տեմայ) եւ Միհր աստուածոց մէհեաններն էին:
Երբ Ցրդատ իւր մեծահամբաւ փառաւոր
կեանին կիրեց, արքունիքը Վաղարշապատին¹ Անի
փփարքեցաւ, Նյոնպէն Գրիգորի մահուանէն 100
տարի ետքը, պատրիարքական ամռոն Էջմիա-
ծնէն դուբն փփարքեցաւ, որ Արտաշատայ քով՝
Երիւանի հարաւային կողմերն երեք մըն հեռու
է: Վաղեմի շէնքն պայօր խակ անկէ Երասմայ հո-
վիուը կը նայի: Մինչեւ Ը. դար, որ ծանր տա-
ռապանաս սկիզե եղաւ: Եւ գրիմէ արքորդ միջնին
գարաւ ժամանակը տեւեց, պատրիարքինը բռուին
մացին: Երբ Աշճուգեան Ալի Արամանն Հայոց
տէրութեան վերը տառաւ, պատրիարքական ա-
թուոր գարձաւ Էջմիածնին էր, ուր յընթացա
ժամանակաց նորանոր շէնքե եւ նորոգութիւն-
ներ կատարուեցան: Ազգային պաշտօն Արքյն
անուանը կառուցեալ նախնական եկեղեցեցն
քով՝ Հոփիփիմէ կիրայուհին եկեղեցն բարձրա-
ցաւ է, որուն հիմնա քարն ապահարաժեան
համար նիսնին արքայն Ցրդատ դրաւ: Երրորդ
սրբավոյն Դպյանեայ եկեղեցին է:

Հ. Յ. Թ.

ՏԵԼԻՉԱՆ ՆԵՎ

ՀԱՅՈՅ ԳՐԱԿԱՆ ԴՐԱԳԱՆՆԵՐԻ ԹԻՒԹԵԱՆ ՎՐՈՅ

Գիշերս 'ՆԵՎ' Մասօոռ ուսումնաբերին այս
տարու Ցունիի թռույն մէջ մասենաբրական տե-
սութիւն մ'ունի դրած (Ղ Երե): Այս վերանագրով.
Հոյնին բրայնանինեւն անի մը նոր հրատարակու-
նեանք: Ահա այն յօդուածին համառատիթիւնն:

¹ Ապահան ազգն, պայ օրս ցիրուցան, Ասիոյ եւ
Երբացիք մէջ մասենաբրական հշակութեան բազմա-
թիւ կենացուներ անի: Ամեն կորդ իւր ընանեաց
կրթութեան գործոցներ կանգնած՝ ամենայն հոդով

: Քերեւս շփոթած է Հեղինակը. վասն զի արքու-
նաց բառի վերաբարութիւն հայութեան բազմա-
թիւ եւ ու եթէ Ցրդառայ մահուանէն անհապաւ-
նեաց, լույսորպահաց մաս պայտագրական քաջոր մը
Արևանի թագաւորաց:
: Quelques récentes publications de Littérature
arménienne. Տես Հաւաբեգ: Ճածկ:

կը հսկէ իւր տահմայն բարբառոցն պահպանութեան, որ իւր ինքնօրինակեան մէկ նշանն ու ներցուկ (palladium) է: Ապագիր է իրեն համարակարգի ուժեան ամեն ամեն ամփողաբառն, և լի լավագու կը ժողովէ այս գրքերն, զոր իւրացինելով կրնայ Հարացացընել իւր գրականութիւնն յառաջնորդագոյն ազգաց յօքինուածութեամբն ու գիւղարտիսն: Առու նպաստաամսայց կը լայց առար ընդունակութիւնն, որ Հայոց գրեթէ է հասարակ է: Բայ իմբ բազմալեզու ծնեայ, այցեալ յիշինեառու հետ հարցարակութեան մէջ իւր մատն աւելի զիւրութեանք եւ օպարի: Քան թէ Երեւելից միւս ազգերոն մեծ մատն: Եւ առով կը մէկունդ այս անշանքն շարունակեալու ազդային գրականութիւնն ըստ Հայոց, որդեւ Հայոց: Պիտի ուսուենութեան դու զարքէ ցցայր մեծան փոքր մէջ կը մշակեն: . . . Ապագային կայ փառահ անձնայն նախանձաւութեամբ հզ ու ասնեն իրենց լեզուն Հարացացընել՝ առանձնակը ըստ ընդունակութիւնն ու գրութիւններն: Այս է իրենց զիւրաւոր գորպաց ուսուցչց եւ Տէ զիւրակաց անքնեց հաս Հնանը:

Յօցուածագիրը կը սկի Ս. Ղապոր։ Միախառնական է եւ կը յիշ նախ մի ք։ Գարեգին Զաքը ի և այստեղ Մ-ով նախքառնիւն։ Համառատ առաջ ծանրաթագարնեցի իւր ընթեցորդաց, զի յիշառէ բայց ինչն իրեւ հայ ժողովրդեան ընտելացինու գիտութիւններն եւ արուաներն են։ Կը յիշ նախ Հ. Խամբարենցի Պատմանիւն Փառականիւն Քրիստոն պատրիարքին, եւ Պատմանիւն Խոստանիւն իւր պատմութիւն կազմին անձն գործենն է։ Ա. Վիշապին, Կ'ըսէ որ իւր արձակ եւ առանա որ բազմաթիւ գրութեաներով իւր Կարպիկ ամենէն աւելի պատրի և բերած, ի վերջը ձեւարկեց հրամանական թիւ որ նորոպատ անձն աւելի հետաքրքրական պիտի ըլլաց, որ Խաչարաց ժամանակին կը կց Խորենեան ցեղն հայ իշխանութեաց պատմութիւնն է։ Հայ համառատի աւելիութիւն կա առ Խաչարացի քայլ։

ՆԿ. Տիւլըրիք եւ Վ. Լոնկվասյանի Ակիմիկյանին գրածներն, Գարբէրիքի Լոռիմ - նայ բառապետոց հրատարակութիւնն եւ այլ Հայկական գրառամաշակութիւնները յիշատակելն ետք. Վահագինի Ռուսականացոյ նկը յիշատակել շատ համարական Միհանարեանից Քաղաքացիութեան, Գ. Պատիկանական հրատարական Թաւուշի նախարարութեայ Առժուանույ Առժուանուն, Խեթե երօպուրիկ կ'իջևն ի Մոլուսա, կը յիշատակել Լապարտան մարտան, օրուն աշխիերաց վայր կոնճ մասին յառագի սեփականութեան մը ի Խանունեւ. «Մասն կուպայ Հեմանդինին անենամեծ պայծառութիւն առաջն եղաւ մեր օրերն, կը յաւելու, գիտանական ուսուարից Ս. Էմին, » եւ կը յիշատակել անոր Յուն Անդր Հայուն.»

“Սովորացնելի իշխանք Թիֆլիս, Կըսէ, քա-
ղաք նշանակոր, մայրաքաղաք հին Վրաստանի, և
հնա կը գտնենք հայ սպասանենք կատարեալ զոր-
ծունքունք եամ կը մաքասանենք կը ստրա-
ծունքունք առաջ դրեթ եւ գործնական ճաներ-
երեւակացնեթեան ծննդնենք եւ շաա բագի իրենք
բայ Հայկական հին քաղաքանիթեան վարչական
ուժունք ունենալու և Հայութական ժողովունք էն այ իշ-

Ի վերջո՞յն ի մէջ կը երասի նաեւ, գեր. Այս աղքանան Արքականի պահանջման հիմնական համար Ամսագործութիւն եւ ու յօդուածը կը վերջացնէ Հայտառական լուծ. Յ. Յ. Մարգարեանի նորապահ Հայ- ու ու բարեկամ է եամբ, եւ կաթողիկեաց Հայոց թէ մասնաւուն հետաքանակ է:

4204-1

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

2

Գայումի Առաջնական աշխատավայրեր

(2022-2023)

Եթ Քե ԱՌ, կոմէժիս Հնիք. արարուածով
Տփնացից Սթբին վաճառ ականին օրդինի այնի էն
Կրիեալ Երիտասարդուն Մէտյաշը անին զծ միրով կը
յարդէ Երիտա գրացի Խութ Սինակն Սասակն կը գրի
գապանին Անաւուր, որ նաև առա հինգին